

Landeszeughaus

Kísérőfüzet

A tartományi fegyvertár kezdetei

A „Belső Ausztria” néven jelölt Stájerország, Karintia és Krajna hercegségek történetének a 15. és a 18. század közötti időszakára a magyar lázadókkal és az Oszmán Birodalommal szemben vívott folyamatos fegyveres támadások és háborús összetűzések nyomták rá bélyegjüket.

Ennek fényében a stájer rendek 1642 és 1647 között Antonio Solar tervei szerint felépítették a „tájvidéki fegyvertárat”. Ettől kezdve fegyverraktárként ez a volt a Habsburg birodalom délkeleti részének legfontosabb felszerelési központja.

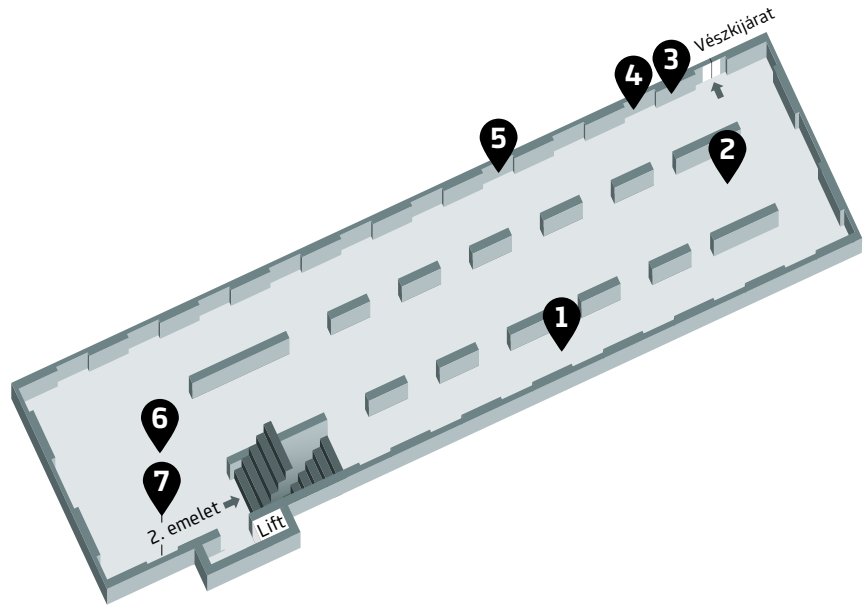
A fegyveres konfliktusok gyakoriságának a 18. században történő csökkenésével a fegyvertár elvesztette jelentőségét. Amikor Maria Terézia egy reform során úgy döntött, hogy központosítja a hadsereget és bezáratja a Grazi Fegyvertárat, a rendek kijárták, hogy a tartomány történelmének emlékeként mégis fennmaradhasson. A páncél- és fegyvertárat először 1882-ben nyitották meg a nagyközönség számára. A János főherceg által alapított Joanneumba való betagozásával végül a 19. század vége felé véglegesen múzeummá nyilvánították.

Ma a Landeszeughaus a világ legnagyobb fennmaradt történelmi fegyvertárának számít. A mintegy 32 000 kiállítási tárgy egy konfliktusokban gazdag időszakról tanúskodik, az ország történelmének emlékműve, érzékeny örökség, valamint restaurátori és muzeológiai kihívás.

1. emelet: Lőfegyverek

Az első emeleten elsősorban 16., 17. és 18. századi lőfegyvereket tároltak: a tüzérségi fegyvereket, például ágyúkat, mozsárágyúkat és *doppelhakeneket* (korai, nagy muskéta fajta) az erődítmények megvédésére használták. A muskéta a 16. század végén lett a legfontosabb fegyver a gyalogos katonák számára, megnövekedett hatótávolsága és ütőereje miatt. A lovasság kisebb, könnyebb lőfegyvereket használt, például pisztolyt és szakállas puskát. Az utóbbi csak egy méter hosszú volt, és erről kapta a könnyűlovasság az „Arkebusierreiter” („szakállaspuskás lovagok”) nevet.

1 A lőfegyverek műszaki továbbfejlődése a gyártás szakosodásához vezetett. Természetesen ezzel együtt a fegyverkovács, a puskaaműves- és a puskaagy készítője kéz a kézben dolgoztak. A 16. század számos kisebb magán fegyvergyártóját a 17. században a Ferlach-i, a Deutschfeistritz-i, a Trautenfels-i és a Steyr-i nagyvállalatok váltották fel.

2 A fegyverek beszerzéséért, tárolásáért és kiadásáért az ún. fegyverőr volt a felelős. Az itt bemutatott mérlegekkel a fegyverőrök lemérték a szállított fegyvereket, valamint a lőport és a golyókat, mivel ezekért nem a darabszám, hanem a súlyuk szerint fizetettek.

3 Az úgynevezett *doppelhaken*-nel, egy korai, nagy muskétafajtával, a falakról vagy a lőréséből tüzeltek, mivel súlyuk akár a 32 kilogrammot is elérte.

4 A bajonettek olyan pengék, amelyeket vagy a puskacsőbe, vagy az amellet vezető tartóeszközbe szereltek bele, hogy a puskát szűrőfegyverként is lehessen használni.

5 A hadi felszerelés betárolására és szállítására két felvonókötelet használtak, amelyeket a fegyvertár tetőzetébe szereltek. Ezekkel voltak mozgathatók a nagy, fegyverrel megrakott kosarak.

6 A 18. század végén francia csapatok Grazot is megszállták. Hogy ne férjenek hozzá a fegyverarzenálhoz, az ágyúk többségét a mai Szerbiába vitték. Mivel később ott eladták őket, így az eredeti készletből csak néhány darab maradt meg a Fegyvertárban.

7 Ezt a mozsárágyút 1652-ben, a stájerországi rendek megbízására, Conrad Seiser, grazi ágyúöntő készítette. A megbízók címerállatát, a stájer párducot viseli magán.

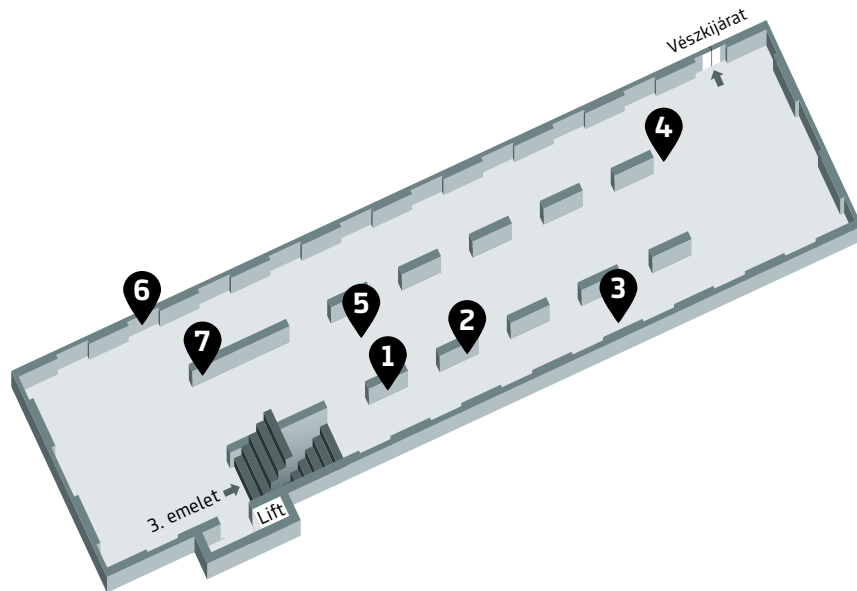

8 A vasból készült alkatrészek számára a legnagyobb veszélyt ma a rozsda jelenti, ez a veszély a túl magas páratartalom vagy a tárgyak nem megfelelő érintése esetén fenyeget. A túl alacsony páratartalom viszont a puskaagyak faanyaga és a bőr számára jelenthet problémát. A tárgyak lehető legjobb megőrzéséről ma egy négy restaurátorból álló csapat gondoskodik.

2. emelet: Sisakok, páncéltatok és pisztolyok

A második emeleten elsősorban páncélok vannak, ezek olyan felszerelések, amelyeket kivitelezésük szerint a különböző hadcsapat típusok részére szántak: az úgynevezett nehéz lovasság a „Küriß” -t (=teljes testet védő lovaspáncél) viselte, amely egészen térdig ért. A könnyű lovasság katonáit az úgynevezett „Arkebusier” lovas páncél vagy törzs-páncél védte, amelyekhez nem tartozott lábrész. A gyalog harcoló „német szolgák” speciális „Landsknechts”-páncélt viseltek.

1 A sisakok típusa és alakja az idő múlásával és a fegyvertechnika fejlődésével újra és újra változott. A lovasok számára teljesen zárt rostélyos sisakot, valamint az arc területén nyitott huszársisakot terveztek. A gyalogosok ún. balaklava vagy morion sisakokat viseltek.

2 A stájerországi rendek különféle ösztönző intézkedésekkel, mint például adómentesség biztosításával próbálták Grazba vonzani a legjobb páncélkovácsokat, közöttük 1571-ben az Augsburg-i Israel Burckhart-ot. Amikor ő súlyosan eladósodva elmenekült Grazból, a felesége, Regina arra kényszerült, hogy tovább vigye a műhelyt annak érdekében, hogy gyártmányaival rendezze férje tartozásait. Mivel a gyártott páncéljainak szinte mindegyikét bevonták a tartozások fejében, Regina Burckhartnak nagy számban kellett szállítania a páncélokat. Sok fennmaradt törzspáncél tőle származik.

3 Az ilyen páncélok készítőjét páncélkovácsnak hívták. Speciális szerszámok segítségével félemezéből készítették az egyes páncélelemeket, majd bőrhevederekkel és szegecsekkel kötötték össze azokat.

4 A keréklakatos zárral rendelkező pisztolyok hozzátartoztak mind a nehézlovasság, mind az arkebusier lovasság felszerelésének. Úgynevezett *Hulfter*-ekben, edzett bőrből készült tartókban hordták őket, amelyeket a lovak nyergéhez rögzítettek.

5 A nehéz lovasok a 17. század közepéig a tartomány lovasságának elitjét alkották. Bár páncéljuk súlya akár a 25 kilogrammot is elérte, de különleges védelmet is nyújtott a rostélyos sisak, a gallér, a karpáncél, a mell- és a hátlap, a sodronyos kesztyű és a térdig érő lábpáncél. A páncélok viszonylag kis mérete azzal magyarázható, hogy átlagosan 160-165 cm testmagassághoz készültek.

6 Számos pisztoly gazdagon díszített, ezek a magasabb rangú tiszteket illették. Ezeknek a fegyvereknek az díszei nem elefántcsontból készültek, hanem szarvasmarha csontokból kialakított berakásokból. Számos ilyen keréklakatos zárral rendelkező fegyvernek jellegzetessége a gömb alakú markolatgomb. A „puffereknek” hívták a 16. század utolsó harmadában hozták Nürnbergből Grazba.

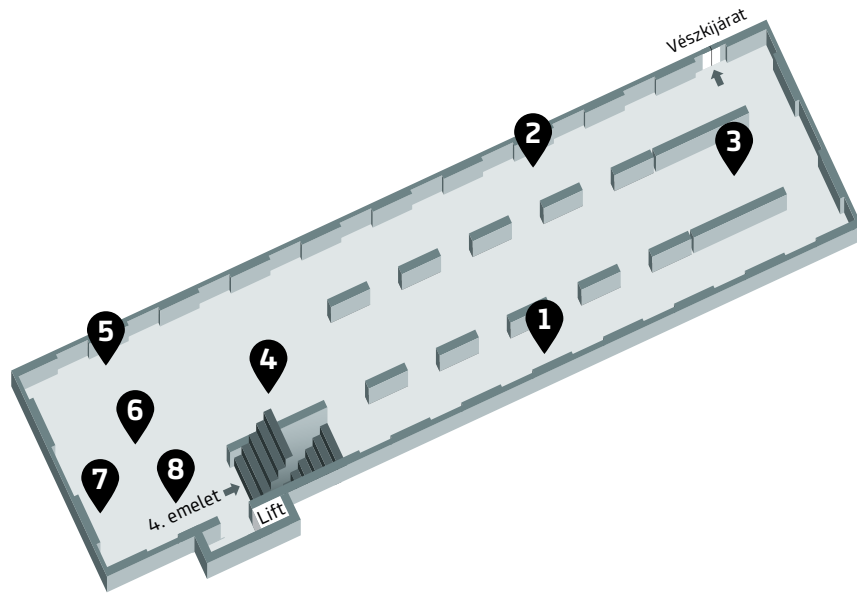

7 A huszárok könnyű páncélzatú lovasok voltak, akik sűrűn kötött sodronyínget és „rakott páncélt” viseltek: ennek a páncélnak a mellkas- és a hátrésze több vas abroncsból állt, amelyet bőr hevederekkel és szegecsekkel kötöttek össze, hogy a lovas mozgékonyága megmaradjon.

3. emelet: Lövés-vizsgálatok, pecsétnyomatok és egy lópancél

A harmadik emeleten többnyire német műhelyekből származó pancélszatok találhatók. A birodalmi rendek készek voltak arra, hogy Belső-Ausztriának pénzügyi támogatást nyújtsanak az oszmán birodalommal való konfliktusaiban. Ezt a segítséget azonban összekapcsolták azzal a feltétellel, hogy a szükséges háborús felszerelést német fegyverközpontokból kell megvásárolni. Ilyen módon a 16. század második felében élénk kereskedelmi kapcsolat alakult ki Augsburggal, Nürnberggel és Suhl-lal. A harmadik emeleten kiállított tárgyak csoportosításában a másik hangsúly az arisztokraták lovaspancéljai és a lovagi tornák felszereléseire helyeződik.

1 2 Néhány pancélon a dél-német fegyverközpontok, Nürnberg és Augsburg pecsétnyomai láthatók. Ezek a jelzések kötelező érvényű minőségbiztosítéknak számítottak, ami helyettesítette a lövés-vizsgálatot.

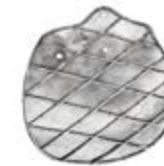
3 Az ifjabb Michael Witz, az innsbrucki pancélkészítő mester 1550 körül készítette ezt az ünnepi pancélt egy magas rangú megrendelő számára, aki sajnos ismeretlen maradt. A pancélszatot kihajtott és fényesre csiszolt levélminta díszíti, amely dekoratív kontrasztot alkot a feketére festett háttérrel.

4 Számos pancélon és sisakon található horpadások, amelyek a lövés-vizsgálatra vezethetők vissza: A vásárolt pancél minőségének ellenőrzése érdekében a fegyvertárba szállított pancélok sorozatából egyes darabokat kiválasztottak, és tíz-tizenkét méter távolságról pisztolyokkal lőttek rájuk. Ha a golyók nem hatoltak át a tesztelt pancéldarabokon, akkor a teljes sorozatot megvásárolták. Ellenkező esetben a pancélkovácsnak saját költségén kellett gondoskodnia a pótlásról.

5 Sok német szólás a hadászati területről származik. Például, ha *lándzsát törünk valaki mellett*, ez azt jelenti, hogy határozottan kiállunk mellette. E kifejezés eredete a lovagi tornák versenyében rejlik, pontosabban az úgynevezett *Tjost*-ban, a lándzsával való összecsapásban. Mivel a versenyen a résztvevők nem magukért küzdenek, hanem mások - például egy nemes hölgy - iránti elkötelezettségüket mutatják meg, így ezekért a személyekért törték lándzsáikat.

6 A kifejezeten a lovak számára készített pancélok nagyon értékesek. Karl Graf von Stubenberg ezt a kereken 42 kilogramm súlyú lópancélt 1814-ben adományozta a Joanneumnak. A pancélt Konrad Seusenhofer, innsbrucki pancélkovácsnak, a díszítéseket pedig az Augsburg-i maró-művésznek, Daniel Hopfernek tulajdonítják.

7 Ezek az úgynevezett barázdált pancélok a fegyvertár legrégebbi darabjai közé tartoznak, és a leltárban már 1557-től kezdve említésre kerülnek. A „*Riefel*” (= rovátkolt, barázdált) kifejezés a felület kialakításának egy speciális formáját jelenti: a belülről kihajtott hornyok a korai 16. századból származó viszonylag vékony pancéllemezek nagyobb stabilitást és egyszersmind divatos megjelenést biztosítottak.

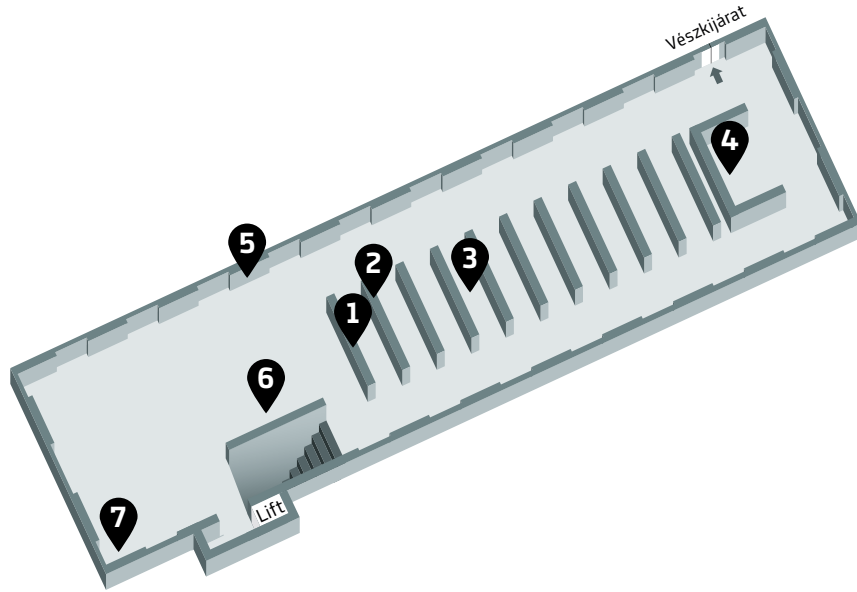

8 II. Károly tartományi fejedelmének teljes pancélszatban van ábrázolva a Seckau apátságban található magas síremlékén. A pancél eredetije ma a Tartományi Fegyvertárban található. Ezt az Augsburgi pancélkovács, Conrad Richter készítette, akit kiváló hírneve miatt hoztak Grazba a stájer rendek.

4. emelet: Szöges buzogányok, alabárdok és „spanyol lovasok”

A lőfegyverek megjelenése előtt a hadviselésben a kézi erőn alapuló rúd- és szúró-/vágófegyverek uralkodtak. Míg a rúdfegyverek, például az alabárd, a lándzsa vagy a szöges buzogány hosszú ideig a gyalogosok legfőbb fegyvereinek számítottak, addig a lovasok elsősorban szúró-/vágófegyvereket (kardokat és a szablyákat) használtak. A kézipisztolyok átütő erejének növekedésével a rúdfegyverek fokozatosan eltűntek a hadviselésből, ám reprezentatív elemekként – például az őrség fegyvereiként – megmaradtak a használatban. Ugyanez vonatkozott a kézi szúró-/vágófegyverekre, kardokra is, amelyek a 19. században főként a császári és a királyi birodalmi köztisztviselők rangjelzésévé váltak.

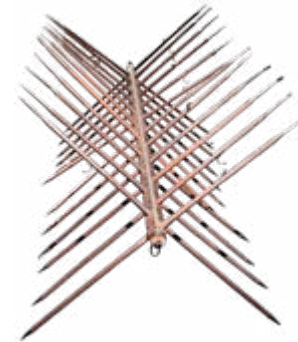
1 A fegyvertárban tárolt rúdfegyverek nagy része Felső-Ausztriában található műhelyekből származik, és kocsikra rakva, több vámszedőhelyen keresztül szállították őket Grazba. Mivel a pikák és az alabárdok alapvető fontosságú szállítmánynak számítottak a hadviseléshez, a rendek átengedő levelet kértek az tartományi fejedelemtől a szállítók számára, és így kikerülhették az egyébként megfizetendő vámokat.

2 Amikor 1683-ban Bécsset a török nagyvezír, Kara Mustafa hadserege ostromolta, a tartományi rendek a stájer északi és keleti határokat is fenyegetve látták. A jól felfegyverzett toborzott zsoldosok mellett ezért a paraszti alattvalók is kötelesek voltak felsorakozni a határ megvédésére. Ezeket a harcban tapasztalatlan férfiakat szöges buzogányokkal látták el: farúdhoz rögzített bunkósbotokkal, melyek hegyes vasszegecsesekkel voltak kiverve.

3 A „spanyol lovasok”, amelyek egy többszörsően átfúrt kereszttrúdból és az abba beleillesztett nyársakból álltak, a lovastámadások visszaverésére szolgáltak, az utak és hidak lezárására vagy a táborhely biztosítására.

4 A gazdag maratott díszek ezeken a rúdfegyvereken a használójuk társadalmi helyzetére utalnak. A maratás technikájában a díszítendő vasfelületet először saválló anyaggal, pl. viasszal vonják be. A kívánt képet ezután egy maratótűvel bemetszik, és savat öntenek rá. A saválló réteg eltávolítása után a rajzot feketére festik.

5 A szúró-/vágófegyverek gyártásánál két, egymásnak valójában ellentmondó követelményt kellett teljesíteni: a pengéknek egyrészt keménynek kellett lenniük, hogy ne tompuljanak el túl gyorsan, másrészt viszont rugalmasnak, ami megakadályozta, hogy eltörjenek. Ennek a művészetnek az úgynevezett pengékovácsok voltak a tudói, akiknek a mester-jelei még ma is megtalálhatók a fegyvertárban kiállított szinte minden kardon, szablyán és szúró-/vágófegyveren.

6 A fegyverek fejlődése megváltoztatta a háború taktikáját és például a gyalogság felértékelődéséhez vezetett: ezek a „Rondartschier” nevű, 15 kilogramm súlyú kerek pajzsok voltak hivatottak megvédeni a gyalogos egységeket a golyózáportól.

7 Az úgynevezett kétkezesek arra szolgáltak, hogy áttörjék az ellenséges pikások sorait. Akár két méteres hosszúságuk miatt mindkét kézzel kellett vezetni őket, amihez a katonáknak különleges kiképzésre volt szükségük, de emiatt magasabb fizetéssel is számolhattak.

A fegyvertár építészte

A fegyvertárákat a korai újkorban speciális épülettípusként alakították ki, melyeknek funkcionális architektúrája volt és amelyekben kezdetben csak a lövegeket, később az összes fegyvert és páncélt tartották. A hadi felszerelés arzenálban történő megszervezése célszerűségi kritériumokon alapult, és a tér maximális kihasználására irányult. A nehéz fegyvereket és a tartozékokat mindig a földszinten tárolták, míg a gyalogság és a lovasság felszerelését a felső emeleteken polcokon, puskatartókon, a mennyezeten és falakon tárolták, a fegyver típusa szerint. A józan, rendeltetésszerű épületként tervezett Grazi Fegyvertárnak csupán a Herrengasse felé néző homlokzatát alakították ki úgy, hogy reprezentatív legyen: a művészi elemeket a stájer felségjel, a párduc és a fegyvertár építésében résztvevő öt kirendelt címere képviseli. A portál mindkét oldalán található falmélyedésben a Mars és Minerva istenségek, a hadviselés megtestesítői állnak.

Szöveg és koncepció: Team Landeszeughaus

Lektorálta: Jörg Eipper Kaiser

Fordítás: Y'Plus

Fotók: UMJ/N. Lackner

Grafika: Andrea Weishaupt, Katharina Schwarz